

կովելով առնում է Երուսաղեմը, սպանում է Անտիգոնոսին և թագավորեցնում է Հերովդեսին ամբողջ Հրեաստանի և Գալիլիայի վրա:

ԻԲ

ԱՐՏԱՎԱԶԴԻ ԹԱԳԱՎՈՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆԵՎ ՀՈՌՄԵԱՑԻՆԵՐԻ ԴԵՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼԸ

Հայոց վրա թագավորում է Տիգրանի որդի Արտավազդը: Սա իր եղբայրներին և քույրերին բնակեցնում է Աղիովիտ և Առելանի գավառներում, նրանց ժառանգություն թողնելով այդ գավառներում գտնված արքունական գյուղերը, առանձին եկամուտով և ուտեստով, նման նրանց այն ազգականներին, որ գտնվում էին Հաշտյանքի կողմում, սահմանելով որ նրանք ավելի պատվավոր և ավելի թագավորազն ճանաչվեն, քան այն մյուս Արշակունիները: Միայն սահմանում է, որ նրանք չապրեն Այրարատում, թագավորի բնակության տեղում:

Բայց ուրիշ ոչ մի արիություն ու քաջազրծություն ցույց չտվեց, այլ անձնատուր լինելով կերուխումի, թափառում էր ճախճախուտ տեղերում, եղեգնուտներում, քարափներում, վայրի էշեր և խոզեր հետապնդելով, անփույթ լինելով ուսման, քաջության և բարի հիշատակների, միայն իր փորի ծառան և ստրուկը դառնալով՝ աղբանցներն էր մեծացնում: Իր զորքերից պախարակվելով իր անգործ ծուլության և սաստիկ որովայնամուլության պատճառով, մանավանդ որ Անտոնիոսը Միջազետքն առել էր նրանից, զայրացած հրամայում է զորքեր հանել՝ Ատրպատական նահանգի բյուրավորները, Կովկաս լեռան բնակիչները աղվանների և վրացիների հետ, շարժվում գնում է Միջազետք և հալածում է հռոմեացիների զորքերը:

ԻԳ

ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ ԶԵՌԱԿԱԼԵԼԸ ԱՐՏԱՎԱԶԴԻՆ

Առյուծի նման գազանաբար մոնշաց Անտոնիոսը, մանավանդ գրգռվելով Կլեոպատրայից, որ (հայերի դեմ) քեն էր պահում իր տատի կրած չարչարանքների համար Տիգրանից: Կլեոպատրան ոչ միայն հայերին էր լինում մահաբեր, այլև ուրիշ շատ թագավորների, որպեսզի նրանց իշխանություններին տիրի: Ուստի և Անտոնիոսը շատ թագավորներ սպանելով՝ նրանց իշխանությունները վստահում է Կլեոպատրային, բացի Տյուրոսից և Սիրոնից և առհասարակ բացի նրանցից, որոնք Ազատ գետի մոտերքն էին: Վերցնելով զորքերի բազմությունը՝ դիմում է Արտավազդի վրա: Միջազետքով անցնելով՝ սաստկապես կոտորում է հայոց զորքերը, ձեռքակալում է նրանց թագավորին և Եգիպտոս վերադառնալով՝ Կլեոպատրային է

պարզեցում Տիգրանի որդի Արտավագդին, նաև ուրիշ շատ իրեր պատերազմի ավարից¹⁰⁷:

Ի՞Չ

ԱՐԴԱՍԻ ԹԱԳԱՎՈՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ. ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍՆԱԿԻ
ԿԵՐՊՈՎ ՀՌՈՄԵԱՑԻՆԵՐԻՆ ՀԱՐԿԱՏՈՒ ԴԱՌՍԱԼԸ ՀՅՈՒՐԿԱՆՈՍԻ ԱԶԱՏՎԵԼԸ
ԵՎ ՆՐԱ ԴԱՏՃԱՌՈՎ ԲԱԳՐԱՏՈՒՅՑԱՅ ՑԵՂԻՆ ՀԱՍԱԾ ՎՏԱՆԳԸ

Արշեղի կյանքի վերջին տարում, որ նրա թագավորության քաննմեկերորդ տարին էր, հայոց զորքերը ժողովվելով՝ նրա հրամանով իրենց վրա թագավորեցրին Արշամին կամ Արշամին¹⁰⁸, որ Արտաշեսի որդին էր, Տիգրանի եղբայրը, Աբգարի հայրը: Ասորիներից ումանք այս Արշամին կոչեցին Մանովա, ինչպես շատերը սովորություն ունեն երկու անուն կրել, ինչպես Հերովդես Ազրիապահաս, կամ Տիտոս Անտոնինոս, կամ Տիտոս Հուստոս:

Որովհետև այդ տարում Արշեղը վախճանվեց, պարսից թագավորությունը թողնելով իր Արշավիր որդուն, որ շատ փոքրահասակ տղա էր, և չկար մեկը, որ Արշամին օգներ հռոմեացիներին դիմադրելու համար, ուստի Արշամը նրանց հետ խաղաղության հաշտություն է կնքում՝ Հերովդեսի միջոցով նրանց հարկ տալով Միջազգետքից և

107 Արամագդից հետո մինչև Վաղարշ, Խոսրով Մեծի հայրը, օտարազգի պատմագիրները հիշում են մի շարք հայ թագավորներ զանազան ազգերից, որոնց մասին ոչ մի հիշտակություն չկա Խորենացու և նրա հետևողությամբ հաջորդ հայ պատմագիրների մոտ: Այս ժամանակաշրջանում (34 ն.ք. – 211հ.ք.) ըստ Խորենացու և հաջորդ հայ պատմագիրների՝ Հայաստանում տիրում են մի շարք թագավորներ Արշակունյաց ցեղից, որոնք հայտնի չեն օտարազգի հեղինակներին:

108 Արշամ կամ Արշամ անունով թագավոր և արհասարակ մարդ չի եղել, այս անունը արդյունք է մի խոշոր սխալի: Խորենացին Եվսեբիոսի Եկեղեցական պատմության մեջ կարդալով Աբգարի գրած թուղթը Քրիստոսին՝ թղթի վերնազրում գրել է «Աբգար Արշամայ իշխան աշխարհիս», որից բնականաբար եզրակացրել է, թե Աբգարի հոր անունն եղել է Արշամ կամ Արշամ, թեպետ ինքն էլ հիշում է, թե այս Արշամին ասորիներից ումանք կոչում են Մանովա, ուրեմն որ Աբգարի հայրը կոչվելիս է եղել Մանով, ինչպես որ իրոք եղել է: Իսկ Արշամը ասորական բառ է, որ նշանակում է թուխ, սև: Սև բառը մակդիր է Աբգարին - Աբգար սև:

Կեսարիայի կողմերից: Այս եղավ սկիզբը Հայոց մասնակի հարկատու դառնալուն հոռմեացիներին:

Այս ժամանակներն Արշամի բարկությունը շարժվեց Ենանոսի վրա, որ մի թագակապ ասպետ էր, որովհետև նա արձակեց հրեաների քահանայապետ Հյուրկանոսին, որին գերի էր բերել Բարզափրան Ռշտունին Տիգրանի ժամանակ: Ենանոսը արքայի մոտ պատճառաբանում է, թե Հյուրկանոսը խոստացավ հարյուր քանքար փրկանք տալ, որ ինքը հույս ունի ստանալ և համաձայն է թագավորին տալ: Ուստի Արշամը որոշ ժամանակամիջոց է տալիս նրան: Նա իր եղբայրներից մեկին, որ Սենեքիա էր կոչում, ուղարկում է Հյուրկանոսի մոտ, որ նա իր փրկության համար դրամ վճարի: Ենանոսից ուղարկածը գնալով՝ գտնում է, որ Հերովդեսն սպանել է Հյուրկանոսին, որպեսզի իր թագավորության դեմ դավ չնյութի: Արդ՝ երբ որոշված ժամանակամիջոցը լրանում է, և Ենանոսը Հյուրկանոսի փրկանքի դրամը չի տալիս, Արշամը նրա վրա բարկանալով՝ պատվից զրկում է և հրամայում է բանտարկել:

Այդ ժամանակ Գնթունյաց ցեղի նահապետ Զորան նրա մասին մատնություն է անում թագավորին, ասելով.»Գիտցած եղիր, թագավոր, որ Երանոսը մտածում է քեզանից ապստամբվել և ինձ հետ խորհուրդ է անում, որ Հրեաստանի Հերովդես թագավորից երդում խնդրենք այն մասին, որ մեզ կնդունի և մեզ ժառանգություն կտա մեր բնիկ երկրում, որովհետև այս երկրում մենք չտեսնված տանջանքների ենթարկվեցինք ու խայտառակ եղանք: Ես նրա հետ չհամաձայնեցի և ասացի, ինչու ենք մեզ խարում հնացած զրույցներով ու պառաված առասպելներով ու մեզ պաղեստինցի համարում: Նա ինձանից հույսը կտրելով՝ նույն նպատակով Հյուրկանոս քահանայապետին ուղարկեց Հերովդեսի մոտ, բայց Հերովդեսից էլ ավելի հուսախարվեց: Բայց նա իր ուխտադրուժ մտադրությունից ետ չի կենա, եթե դու, արքա, չկանխես նրան»: Արշամ թագավորն այս մատնությանը հավատալով՝ հրամայեց պես – պես տանջանքների ենթարկել Ենանոսին և իբրև վերջնական վճիռ այս է, կամ բոլորովին թողնել հրեական կրոնը, երկրպագելով արեգակին՝ թագավորի կուռքերը պաշտել, որի համար թագավորը նրան հավատալով՝ նախկին իշխանությունը կտա, կամ փայտից կախվել և նրա ցեղը բնաջինը լինել: Եվ նրա աչքի առաջ սպանելով նրա ազգականներից մեկին, որի անունը Սարիա էր, երբ նրա մոտով սպանման տեղն էին տանում նրա որդիներին, Սափատիային և Ազարիային, նա որդիների մահվան երկյուղից և կանանց թախանձելուց կատարում է թագավորի հրամանը իր ամբողջ ազգատոհմով և հաստատվում է նախկին պատվի մեջ: Սակայն թագավորը լիովին չի վստահանում նրան, այլ ուղարկում է Հայաստան, երկիրը նրան վստահելով, միայն թե Միջազգետքից նրան հեռացնի:

ԻԵ

ԱՐԴԱՍԻ ԳԺՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԵՐՈՎԴԵՍԻ ՀԵՏ ԵՎ ԱԿԱՍԱ ՀԱԶԱՄԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սրանից հետո խոռվություն ծագեց Հրեաստանի Հերովդես թագավորի և մեր Արշամ թագավորի միջև: Որովհետև Հերովդեսը բազմաթիվ քաջագործություններից հետո ձեռնամուխ է լինում բարեգործությունների՝ Հռոմից սկսած մինչև Դամասկոս, շատ քաղաքներում բազմաթիվ շինություններ կառուցելով: Նա Արշամից խնդրեց բազմաթիվ հասարակ մշակներ, որպեսզի Ասորիքի Անտիոք քաղաքի փողոցները, որ աղտեղություններից ու տղմից անանցանելի էին դարձել, լցնել տա: Արշամը հանձն շառնելով՝ զորք է ժողովում Հերովդեսին դիմադրելու, և պաղպամավորներ Հռոմ ուղարկելով խնդրում է կայսրից, որ իրեն Հերովդեսի իշխանությանը չենթարկի: Իսկ կայսրը ոչ միայն Արշամին չի ազատում Հերովդեսի իշխանությունից, այլև ամբողջ Ասորիքը նրան է հանձնում:

Այն ժամանակ Հերովդեսը գաղատացիներից և պոնտացիներից տասը գունդ վերցնելով իր ծառայության՝ Միջերկրայքի վրա իր իշխանության ենթակա թագավոր է նշանակում իր Աղեքսանդր որդու աներոջը, որ Տիմոնի որդին էր, իսկ մոր կողմից ծագում էր Մարաց թագավորությունից, Դարեհ Վշտասպյանի սերունդից: Այս տեսնելով՝ Արշամն ամեն բանով հպատակվում է Հերովդեսին, իբրև տիրոջ և տալիս է նրա խնդրած մշակները, որոնց ձեռքով Հերովդեսը լցրեց Անտիոք քաղաքի փողոցները քսան վտավան երկարությամբ և սալահատակեց սպիտակ մարմարի սալաքարերով, որպեսզի հեղեղների ջրերը դյուրավ անցնեն այս հատակների վրայով և քաղաքին բոլորովին չվնասեն: Բայց Արշամը քսան տարի թագավորելով մեռավ:

ԻԶ

ԱԲԳԱՐԻ ԹԱԳԱՎՈՐԵԼԸ ԵՎ ՀԱՅԵՐԻ ԱՄԲՈՂՋԱՊԵՍ ՀԱՐԿԱՏՈՒ ԴԱՌՆԱԼԸ
ՀՌՈՄԵԱՑԻՆԵՐԻՆ, ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՀԵՐՈՎԴԵՍԻ ԶՈՐՔԵՐԻ ԴԵՄ ԵՎ ՆՐԱ
ԵՂԲՈՐՈՐԴԻ ՀՈՎՍԵՓԻՆ ՍՊԱՆԵԼԸ

Թագավորում է Աբգարը, Արշամի որդին, Պարսից Արշավիր թագավորի քսաներորդ տարում: Այս Աբգարոսը կոչվում էր «ավագ այր», իր առավել հեղության և իմաստության պատճառով, հետո՝ նաև տարիքի: Այս բառերը հույներն ու ասորիները պարզ չկարողանալով արտասանել, նրան կոչեցին Աբգարոս: Սրա թագավորության երկրորդ տարում Հայաստանի բոլոր կողմերն էլ բոլորովին Հռոմեացիների հարկի

տակ են ընկնում, որովհետև, ինչպես ասված է Ղուկասի ավետարանում՝ Ավգոստոս կայսրից հրաման դուրս եկավ՝ ամբողջ տիեզերքում մարդահամար կատարել: Ուստի և Հայաստան էլ եկան հռոմեացիների գործակալները, որոնք իրենց հետ բերին Ավգոստոս կայսեր պատկերը և կանգնեցրին բոլոր մեհյաններում: Այս ժամանակներում ծնվում է մեր Փրկիչ, Աստծու՝ Որդին Հիսուս Քրիստոսը:

Այս ժամանակները խոռվություն է ծագում Արքարի և Հերովդեսի միջև, որովհետև Հերովդեսը հրամայեց հայոց մեհյաններում իր պատկերն էլ դնել կայսերական պատկերի մոտ, բայց երբ Արքարն այս հանձն չառավ, ապա Հերովդեսն սկսեց նրա դեմ դավեր սարքել: Նա թրակացիների և զերմանացիների գորքերն ուղարկում է պարսից երկիրն ասպատակելու, բայց հրաման է տալիս նրանց Արքարի երկրով անցնել: Բայց Արքարը շհամաձայնելով՝ ընդդիմանում է, ասելով, թե կայսերական հրամանն այնպես է, որ այդ գորքը պետք է անապատով անցնի պարսից երկիրը: Հերովդեսը դառնանում է, բայց անձամբ ոչինչ չի կարող հաջողեցնել, տեսակ – տեսակ ցավերից բռնվելով, ինչպես պատմում է Հովսեպոսը, Քրիստոսի դեմ համարձակվելու պատճառով, նա որդնալից եղավ: Ուստի նա Արքարի դեմ է ուղարկում իր Հովսեփի եղբորորդուն, որին տվել էր իր դուստերը, որ առաջ եղել էր իր եղբոր Փերուրի կինը: Սա առնելով գորքի բազմությունը՝ զալիս հասնում է Միջազգետք և հանդիպում է Արքարին: Բուգնան զորանիստ գավառում. կովի մեջ նա մեռնում է, և զորքը փախուստի է դիմում: Հենց այդ ժամանակ էլ մեռնում է և Հերովդեսը, իսկ Ավգոստոսը իրեից ազգապետ է նշանակում նրա Արքեղայոս որդուն:

ԻԵ

ԵԴԵՍԻԱ ՔԱՂԱՔԻ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱՌՈՏ ՀԻՇԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՄԵՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ՏՈՀՄԻ

Ոչ շատ օրեր անցած վախճանվում է Ավգոստոսը և նրա տեղ հռոմեացիների վրա թագավորում է Տիբերը. իսկ Գերմանիկոսը կեսար դառնալով, անարգում է Արշավիրի և Արքարի Հոռոմ ուղարկած իշխաններին, նրանց պատերազմի պատճառով, որի մեջ սպանեցին Հերովդեսի եղբորորդուն: Այս բանից դրդված, Արքարը մտադրվում է ապստամբվել և պատերազմի պատրաստություն է տեսնում: Այս ժամանակ նա քաղաք է դարձնում այն տեղը, որտեղ առաջ հայոց գունդը պահպանում էր Եփրատի անցքը Կասսիոսի դեմ, որ և կոչվեց Եղեսիա: Այնտեղ է փոխադրում Մծբինից իր արքունիքը և բոլոր իր կուռքերը – Նաբողը, Բելը, Բարնիքաղը և Թաքաղան, նույնպես և մեհյանների վարժարանի մատյանները և առհասարակ թագավորների դիվանները:

Սրանից հետո մեռնում է Արշավիրը և Պարսից վրա թագավորում է նրա որդին՝ Արտաշեսը: Արդ՝ թեպետ ինչ որ ձեռնարկելու ենք պատմել, չի համապատասխանում

ոչ ժամանակին և ոչ էլ պատմության կարգին, բայց որովհետև մեր հայոց ազգի հավատին առիթ եղողները Արշավիր թագավորի սերունդներն են և նրա Արտաշես որդու հարազատները՝ ուստի այդ մարդկանց պատվականության պատճառով կսկսենք, վաղօրոք այս գրքում նշանակելով նրանց Արտաշեսի կողքին, որպեսզի կարդացողներն իմանան, որ նրանք այս քաջի համազգիներն են: Իսկ հետո արդեն կնշանակենք նրանց հայրերի Հայաստան գալու ժամանակը, որ են Կարենյանները և Սուրենյանները, որից եղավ Սուրբ Գրիգորը, ինչպես և Կամսարականները, երբ պատմության ընթացքում կհասնենք այն թագավորի ժամանակին, որ նրանց ընդունեց: Բայց Արգարի ապստամբվելու մտադրությունը չհաջողվեց, որովհետև Պարսից թագավորության մեջ իր ազգականների միջև խռովություն ծագելով՝ զորք է ժողովում, չվում է այնտեղ, որպեսզի նրանց համոզի և խաղաղացնի:

ԻԸ

ԱԲԳԱՐԻ ԱՐԵՎԵԼՔ ԳՆԱԼԸ ԵՎ ԱՐՏԱՇԵՍԻՆ ՊԱՐՄԻՑ ՎՐԱ ԹԱԳԱՎՈՐԵՑՆԵԼԸ, ԵՎ ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ՆԱ ԿԱՐԳԱՎՈՐԵՑ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻՆ, ՈՐՈՆՑԻՑ ԾԱԳՈՒՄ Է ՄԵՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉԸ ԵՎ ՆՐԱ ԱԶԳԱԿԻՑՆԵՐԸ

Արգարն արևելք գնալով գտնում է, որ պարսից վրա թագավորել է Արտաշեսը, Արշավիրի որդին և եղբայրները նրան ընդդիմանում են, որովհետև նա կամենում էր ժառանգաբար նրանց վրա թագավորել, իսկ նրանք չեն համաձայնում: Ուստի Արտաշեսը նրանց պաշարել էր և մահվան սպառնալիք արել և այս պատճառով զորքի և մյուս ազգականների մեջ մեծ երկպառակտություն և հակառակություն էին ծագել: Որովհետև Արշավիր թագավորը երեք որդի և մի դուստր ուներ, մեկն ինքը, Արտաշես թագավորը, երկրորդը Կարեն, երրորդը Սուրեն, իսկ նրանց քույրը, որ Կոշմ էր կոչվում, կին էր ամբողջ արյաց զորավարին, որ նշանակված էր նրա հորից:

Արգարը նրանց համոզում է խաղաղվել և բոլորի մեջ այս կարգն է սահմանում – կրթագավորի Արտաշեսը իր զավակներով հանդերձ, ինչպես մտադրվել էր, իսկ եղբայրները կկոչվեն Պահլավներ՝ իրենց քաղաքի և մեծ ու պտղաբեր երկրի անունով և կհամարվեն պարսից բոլոր նախարարությունների մեջ ամենապատվավորները և առաջինները՝ ինչպես իսկական թագավորական սերունդներ: Նաև երդումով դաշինք է հաստատում Արգարը նրանց միջն, որ եթե Արտաշեսի ցեղից տղամարդիկ սպառվեն, թագավորությունը նրանց կանցնի: Եվ նրա թագավորող ցեղից դուրս նրանց երեք ցեղերի պետք է բաժանել՝ անվանելով Կարենի Պահլավ, Սուրենի Պահլավ և քրոջը՝ Ասպահապետի Պահլավ, նրա ամուսնու տանուտերության անունով: Եվ ասում են, թե Սուրբ Գրիգորը Սուրենյան Պահլավից է և

Կամսարականները Կարենյան Պահլավից: Բայց նրանց մեր երկիրը գալու հանգամանքներն իր կարգին կպատմենք, այստեղ միայն նրանց նշանակենք Արտաշեսի կողքին, որպեսզի ձանաչես, որ այս մեծ ցեղը Հիրավի Վաղարշակի անունից է, այսինքն Վաղարշակի եղբոր՝ Արշակ Մեծի սերունդը: Այս այսպես կարգադրելով և դաշնագիրը իր հետ վերցնելով՝ Աբգարը ետ է դառնում ոչ առողջ, այլ չարաշար ցավերով հիվանդացած:

Ի՞՞Ծ

ԱԲԳԱՐԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՆ ԱՐԵՎԵԼՔԻՑ ԵՎ ԱՐԵՏԻՆ ՕԳՆԵԼԸ ՀԵՐՈՎԴԵՍ ՉՈՐՐՈՐԴԱՊԵՏԻ ԴԵՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼԻՄ

Երբ Աբգարն Արևելքից վերադարձավ, հռոմեացիների մասին լսեց, թե նրանք կասկածի մեջ են ընկել իր վերաբերմամբ, իբրև թե գնացել է Արևելք զորք բերելու: Ուստի նա հռոմեացիների գործակալներին գրեց իր Պարսկաստան գնալու պատճառը և տվեց տանելու նաև այն դաշնագիրը, որ կնքված էր Արտաշեսի և նրա եղբայրների միջև: Բայց նրանք չհավատացին նրան, մանավանդ որ Աբգարի մասին չարախոսում էին նրա թշնամիները – Պիդատոսը, Հերովդես Չորրորդապետը, Լյուսանիան և Փիլիպպոսը: Իսկ Աբգարն իր Եղեսիա քաղաքը գալով՝ միաբանեց պատրիացիների¹⁰⁹ Արեւ թագավորի հետ, նրան օգնական զորք ուղարկելով մի ունն Խոսրան Արծրունու միջոցով, որպեսզի Հերովդեսի դեմ կովի: Որովհետև նախ Հերովդեսը կին էր առել Արեւ թագավորի դստերը, ապա անարգելով բաց էր թողել, իսկ Հերովդիադային նրա ամուսնու կենդանության ժամանակ խլել էր, այս պատճառով էլ հաճախ Հովհաննես Մկրտչից հանդիմանվում էր, որի համար սպանեց Հովհաննես Մկրտչին: Իր դստեր անարգանքի պատճառով Արեւոր նրա հետ պատերազմ ունեցավ, որի մեջ հայոց քաջերի օգնությամբ Հերովդեսի զորքը չարաշար ջարդվեց, կարծես աստվածային տնօրինությամբ Հովհաննես Մկրտչի մահվան վրեժը լուծելու համար:

109 Պատրիացիք, Պատրիա հայտնի չեն: Էմին համարում է, թե գուցե պետք է հասկանալ Պետրա քաղաքը Արաբիայում, որ հայտնի վաճառշահ քաղաք էր հռոմեացիների տիրապետության ժամանակ Պաղեստինում: Այս Պետրան այժմ ավերակ է:

Լ

ԱԲԳԱՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԻՐ ԻՇԽԱՆԱԵՐԻ ԱՌԱՔՈՒՄԸ ՍԱԲԻՆՈՍԻ ՄՈՏ, ՈՐԻ
ԺԱՄԱՍԱԿ ՆՐԱՆՔ ՏԵՍՆՈՒՄ ԵՆ ՄԵՐ ՓՐԿԻՉ ՔՐԻՍՈՍԻՆ, ՈՐԻՑ ԱԲԳԱՐԻ
ՔՐԻՍՈՆՅԱ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ՍԿԻԶԲԸ ԵՂԱՎ

Այս ժամանակները կայսեր հազարապետ նշանակվեց փյունիկեցիների¹¹⁰, պաղեստինցիների, ասորիների և Միջագետքի վրա Սաբինոսը՝ Ստորգեհ որդին: Աբգարը իր զիսավորներից երկուսին, այսինքն Աղձնիքի բղեշիս Մար Իհարին և Ապահունիների տոհմի նահապետ Շամշագրամին, և իր հավատարիմ Անանին ուղարկեց նրա մոտ Բեթքուրին քաղաքը, բացատրելու համար իր արևելք գնալու պատճառը և ցույց տալու Արտաշեսի և Եղբայրների միջև կնքված դաշնագիրը և նրա օգնությունն ու պաշտպանությունը խնդրելու: Նրանք գալով գտան նրան Ելեթերոյպոլսում¹¹¹: Նա սիրով և պատվով ընդունեց նրանց և Աբգարին պատասխանեց, որ դրա համար արևելք գնալու առիթով կայսրից չկասկածի, միայն թե հոգ տանի հարկերը լիովին վճարելու:

Եվ որովհետև նրա մարմինն ապականված էր չարաշար ախտերով, որոնց նա տիրացել էր Պարսկաստանում յոթ տարի առաջ և մարդկանցից բժշկություն գտնելու հնար չէր եղել, ուստի Քրիստոսին աղաչական թուղթ ուղարկեց, որ զա և իր ցավերը բժշկի, հետևյալ բովանդակությամբ.-

ՀԱ

ԱԲԳԱՐԻ ԹՈՒՂԹԸ ՓՐԿՉԻՆ

110 Փրունկե - Երկիր Միջերկրական ծովի արևելյան ափին Պաղեստինից հյուսիս, նշանավոր Տյուրոս և Սիրոն քաղաքներով: - Ասորիք - Երկիր Հայաստանից հարավ, Եփրատի և Տիգրիսի վերին ընթացքի միջև, Մծրին, Եղոսիա և այլն քաղաքներով: - Միջագետք - Եփրատի և Տիգրիսի միջև ընկած Երկիրը, Ասորիքից հարավ, Նինվե և Բաբելոն քաղաքներով:

111 Ելեթերոյպոլիս քաղաք էր Պաղեստինում, Հուդայի բաժնում: Բեթքուրին նույն քաղաքի անունն է ասորական լեզվով (Բեթագաբբիս) այժմ Պեյթ-Ճիպրին (Լաբուբնա, Ազգապատում):

Արգար Արշամի¹¹², աշխարհի իշխան, բարերար և Փրկիչ Հիսուսիդ, որ Երուսաղեմում հայտնվեցիր, ողջուն:

Լսել եմ քո մասին և այն բժշկությունների մասին, որ կատարվում են քո ձեռքով առանց դեղերի և արմատների, որովհետև, ինչպես ասում են, դու կույրերին տեսնում ես, կաղերին քայլեցնում, բորոտներին մաքրում, չար ոզիները և դեերը հանում և առհասարակ երկարատև հիվանդություններով չարչարվողներին բժշկում ես, դու նաև մեռածներին ես կենդանացնում: Երբ այս ամենը քո մասին լսեցի, մտքումս դրի այս երկուսից մեկը – կամ որ դու Աստված կլինես, որ երկնքից իշել ես և այս բաներն անում ես, կամ Աստծու որդի կլինես, որ այդ անում ես: Այս պատճառով քեզ գրեցի, աղաչելով որ նեղություն կրես, զաս ինձ մոտ և բժշկես իմ ունեցած հիվանդությունը: Նաև լսեցի, թե իրեաները քեզանից դժգոհում են և ուզում են քեզ չարչարել, բայց ես մի փոքր և գեղեցիկ քաղաք ունեմ, որ երկուսիս կլ բավական է:

Նրանք այնտեղից վերադառնալիս մտան Երուսաղեմ մեր Փրկիչ Քրիստոսին տեսնելու համար, որի սքանչելագործությունների համբավը լսել եին, և իրենք ել ականատես դառնալով՝ պատմեցին Արգարին: Արգարը զարմանալով ստուգ հավատաց, որ նա արդարեւ Աստծու որդին է, նա ասաց. «Դրանք մարդու գորություններ չեն, այլ Աստծու, որովհետև մարդկանցից ոչ ոք չի կարող մեռելներ հարուցանել, այլ միայն Աստված»: Թուղթ տանողները նրան հանդիպեցին Երուսաղեմում: Այս բանը հաստատում է և Ավետարանի խոսքը թե «Հեթանոսներից մարդիկ կային, որ եկել էին նրա մոտ»: Այս պատճառով լսողները շահմարձակվեցին ասել Հիսուսին, այլ ասացին Փիլիպպոսին և Անդրեասին, և նրանք ասացին Հիսուսին: Իսկ մեր Փրկիչը ինքը հանձն չառավ զնալ այն ժամանակ, երբ Արգարը նրան կանչում էր, այլ նրան արժանացրեց թուղթի, որ գրված է հետևյալ ձևով:

ԼԲ

ԱԲԳԱՐԻ ԹՂԹԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ, ՈՐ ԳՐԵՑ ԹՇՎՄԱՍ ԱՌԱՔՅԱԼԸ ՓՐԿՉԻ
ՀՐԱՄԱՆՈՎ

Երանի նրան, ով ինձ հավատում է, ինձ տեսած շլինելով, որովհետև իմ մասին այսպես է գրված, թե որոնք ինձ տեսնում են, ինձ չեն հավատա, իսկ որոնք չեն տեսնում,

112 Եվսեբիոսի Եկեղեցիական պատմության հայերեն թարգմանության մեջ Արգար Արշամա, փոխանակ Արգար Ուկամա, այսինքն Արգար սև: